

Razstava ARHIVI – ZAKLADNICE SPOMINA

Narodni muzej Slovenije, razstavišče na Metelkovi, 5. marec–10. maj 2015

Slovenski javni arhivi že vrsto let v obliki razstav uspešno uresničujemo prakso posredovanja arhivskega gradiva javnosti. Na ta način želimo pokazati, da stari zapisi niso le nosilec informacij o naših prednikih, pač pa so tudi za oko privlačen del kulturne dediščine.

V zavesti Slovencev je še vedno muzejska zbirka tista, ki se postavlja na ogled. Slovenski arhivi kljub temu beležimo čedalje večjo obiskanost naših razstav, predvsem zadnje desetletje, ko vsak slovenski arhiv pripravi vsaj eno razstavo letno. To so razstave manjšega formata, ki so večinoma omejene na določeno tematiko in predvsem ozemlje, ki ga arhivska ustanova pokriva.

Nasledek čedalje obsežnejše razstavne dejavnosti je bil nastanek ideje o razstavi, ki bi preseгла okvirje posamezne teme in lokalnosti. Čeprav teoretično državni arhiv zbira in hrani gradivo, ki se nanaša na celotno Slovenijo, je to bistveno premalo, da bi povprečen državljan lahko dobil celovit vpogled v slovensko arhivsko dediščino. Lokalne posebnosti in dogodki majhnih skupnosti so namreč izvrstna dopolnitev bolj splošnih dokumentov ali pa so celo vzrok za njihov nastanek.

Koordinacija bodoče razstave je bila zaupana največji slovenski arhivski inštituciji, Arhivu Republike Slovenije. Zahtevno in nevhvaležno delo povezovanja, usklajevanja in organiziranja predstavnikov posameznih arhivov je prevzel dr. Andrej Nared. K sodelovanju je pritegnil tudi Narodni muzej Slovenije, ki ima dovolj obsežne razstavne prostore, da zmore dostojno razstaviti bisere slovenske preteklosti.

Odbor predstavnikov sodelujočih arhivov se je prvič srečal leta 2011 in se takoj soočil z obsežno nalogo izbora razstavnih eksponatov in njihove smiselne postavitve. Po seriji dolgotrajnih in napornih dogovarjanj so arhivisti dr. Zdenka Bonin (PAK), Mojca Horvat (PAM), mag. Danijela Juričič Čargo (ARS), mag. Marjana Kos in mag. Sonja Anžič Kemper (obe ZAL), dr. Andrej Nared (ARS), mag. Blaž Otrin (NŠAL), Aleksandra Pavšič Milost (PANG), mag. Lilijana Urlep in Igor Filipič (oba NŠAM), p. mag. Marjan Vogrin in Luka Tul (ŠAK), dr. Dejan Zdravec (ZAP) in Aleksander Žižek (ZAC) izmed približno 500 predlaganih arhivalij vendarle izbrali tisti »cvetober«, ki bo predstavil slovensko arhivsko dediščino.

Prav tako se je vsebinski koncept bodoče razstave izkazal za vse prej kot lahko nalogo. Katere kriterije izbrati, ne da bi okrnili vpogled v celovitost prek 70 tekočih kilometrov gradiva? Kateri kriterij naj bo prevladujoč in kateri dopolnjen: geografski, institucionalni, časovni, estetski, vsebinski, dogodkovni ...? Nadalje, kaj storiti s predmeti, ki se včasih znajdejo med arhivskim gradivom in ga tudi vsebinsko dopolnjujejo? Kot najbolj sprejemljiv kompromis med vsemi kriteriji se je pokazala razdelitev v naslednje sklope: I. *Pergamentne listine*; II. *Rokopisne knjige – kodeksi*; III. *Uradno gradivo: uprava – gospodarstvo – pravosodje – družbene dejavnosti*; IV. *Zasebno arhivsko gradivo*; V. *Urbarji, davčne knjige, zemljiške knjige in katastri*; VI. *Matične knjige*; VII. *Slovenika (izbor najstarejših dokumentov v slovenskem jeziku)*; VIII. *Razglasi, plakati in letaki*; IX. *Načrti*; X. *Karte in zemljevidi*; XI. *Fotografije in razglednice*; XII. *Predmeti in nenavadnosti*; XIII. *Filmsko gradivo*. Navedena struktura je uspešno omogočila enakopraven prikaz pomembnih dogodkov, osebnosti, gibanj, družb, postopkov, stvaritev in stanj, ki so jih ustvarjali in jih bili hkrati deležni naši predniki od 9. stoletja do današnjih dni.

V okviru celotnega projekta je bil zamišljen tudi spremljajoči razstavni

katalog. Zaradi množice razstavljenega gradiva se je publikacija izkazala za da-
leč presežno in se končno izoblikovala v samostojen zbornik, ki predstavlja še
mnogo več, kot to zmore razstava. Čudovite fotografije Mateja Kristoviča pri-
kazujejo tiste fine potankosti, ki jih površni gledalci hitro spregledamo. Vsak
dokument spremlja tudi strokovni opis, ki ga predstavi v njegovem zgodovin-
skem kontekstu. Strokovne komentarje k preko 220 arhivalijam je prispevalo
54 arhivistov in drugih strokovnjakov.

Razstavo, ki bi si zaslužila biti na ogled kaj dlje kot slaba dva meseca, so
avtorji iz posameznih arhivov dopolnili s predavanji in delavnicami za najmlaj-
še, kar je ob pomembnih in odmevnih razstavah stalna praksa.

Lahko zaključimo, da je v zgodovini sodobne slovenske arhivistike raz-
stava *Arhivi – zakladnice spomina* edinstven projekt, v katerem so svoje moči
prvič združili slovenski arhivi in skoraj polovica arhivistov. Avtorji razstave so
iz približno 75.000 metrov arhivskega gradiva, ki je razvrščeno v ok. 12.500
fondov, skušali pridobiti najzlahtnejšo esenco slovenske pisne dediščine. Po od-
zivih obiskovalcev jim je to vsekakor uspelo.

Marjana Kos

Nagovor na odprtju razstave *Arhivi – zakladnice spomina*

Spoštovane gospe in gospodje!

Zgodba o arhivih kot zakladnicah spomina ima dolgo zgodovino in njeni
začetki segajo v prvo polovico 19. stoletja, ko so začeli na ravni dežel ustana-
vljati prve muzeje in zgodovinska društva. Oboje je bilo ob sirenah romantizma
zvezano tudi z zmagovitim pohodom historizma, ki je v središče zgodovinskih
raziskav postavil kritiko virov, kar je pripeljalo tudi do sistematičnega zbiranja
arhivskega gradiva. Iz domoljubnih in domoznanskih nagibov so začele nastajati
prve, tudi javnosti dostopne arhivske zbirke, in prišlo je do prvih objav li-
stinskega gradiva, ki so nato zrasle v deželne diplomatarije. Ti vse do danes niso
izgubili svoje vrednosti in so za raziskovalce preteklosti v marsikaterem oziru
še vedno nespregljiv pripomoček.

Težave, ki so spremljale pionirsko obdobje načrtnega zbiranja in hranje-
nja arhivskega gradiva, in obenem tudi duh tedanjega časa, nam dobro ilustrira
poziv, ki ga je leta 1854 v Kmetijskih in rokodelskih novicah objavil Vinko Fereri
Klun. Klun, ki je doktoriral v Padovi, je bil v petdesetih letih 19. stoletja osrednja
osebnost Historičnega društva za Kranjsko in glavni usmerjevalec njegovega
dela. Takole je zapisal v Novicah: *»Skušnje nas učijo, da pri nas na Kranjskem –
pa ravno tako tudi drugod – ljudje starih pisem, naj so na navadnem papirju ali
na pergamenu pisane, nič ne porajtajo, jih zametujejo in kot staro šaro tergajo. In
vendar so take starine dostikrat za deželno zgodovino zelo važne. Koliko tacih pi-
sem, ki so za povestnico domačo zlatga dnarja vredne, je prišlo že tabakarjem ali
štacunarjem v roke, ki so ih raztergali – za zavitke! Memo grede le omenim, da je
lani blizu 50 izvirnih pisem, ki so jih frajzinški škofi v 16. stoletju nekemu vradniku
na Kranjskem pisali, še čisto celih prišlo v neko štacuno v Lubljani za zavitke – v
drugo nekoliko starih pisem na pergamenu, in pri nekem rokodelcu sem našel cel
kup izvirnih spisov in popisov iz francozovskih časov, med katerimi so nekateri
posebno važni bili za Kranjsko, drugi za Dalmacijo. Serce boli človeka, ako pomisli,
koliko tacega imenitnega papirja so že bukvovezi, orglarji in drugi pokončali iz
gole nevednosti. Kakor so za povestnico vsake dežele stari kamni z napisi in drugi
spominki važni, tako imajo tudi stare pisma, ako zapopadejo to ali uno imenitno
reč, svojo veliko vrednost v zgodovinskem obziru, če tudi sicer po blagu niso kraj-*